

پژوهش‌های بازاریابی اسلامی

دوره ۱، شماره ۴، پاییز ۱۴۰۲

بررسی تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه با نقش میانجی ضریب عاطفی و ارزش‌های اخلاقی

سید جمال الدین طباطبایی مزرعه نو^۱، محمود معین الدین^{۲*}، اکرم تفتیان^۳

^۱ دانشجوی دکتری گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

^۲ دانشیار گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

^۳ استادیار گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۴ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۹/۳۰

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه با در نظر گرفتن نقش میانجی ضریب عاطفی و اخلاق در دوره زمانی مهرماه ۱۴۰۲ تا آذرماه ۱۴۰۲ به اجرا درآمده است.

روش: برای گردآوری اطلاعات درزمینه مبانی نظری و ادبیات موضوع، از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌ها استفاده شد. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات برای تجزیه و تحلیل نیز به روش میدانی صورت می‌گیرد و روش تحلیل داده‌ها، از نوع استنباطی است. جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش، سیستم مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) با رویکرد روش حداقل مربعات جزئی و استفاده از نرم‌افزار Smart PLS برآورد شد.

یافته‌ها: نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان می‌دهد که سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه اثرگذار است. سواد مالی از طریق ضریب عاطفی بر رفتار مالی دانش‌آموزان اثرگذار است. همچنین سواد مالی از طریق ضریب عاطفی و اخلاق بر رفتار مالی دانش‌آموزان اثرگذار است.

نتیجه‌گیری: هرچه قدر فرد از سواد مالی بالاتری برخوردار باشد، اعتقادات و ارزش‌های فردی، وی را تحت الشعاع قرار می‌دهد و بر تصمیمات وی مبنی بر انجام یا عدم انجام فعالیت‌های مالی تأثیرگذار است. همچنین هوش عاطفی می‌تواند قدرت شخص در تقویت، کسب و به کارگیری سواد مالی و نقش آن در تصمیم‌ها و رفتارهای مالی را بهبود بخشد. علاوه بر این توجه به ارزش‌های اخلاقی در کنار تقویت سواد مالی باعث می‌شود دانش‌آموزان، فعالیت‌های مالی همچون سرمایه‌گذاری و پس‌انداز خود را به گونه‌ای انجام دهند که با ارزش‌ها و باورهای شخصی‌شان همخوانی داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: سواد مالی، رفتار مالی، ضریب عاطفی، اخلاق

مقدمه

امروزه با توجه به پیچیدگی بازارهای مالی، توسعه دامنه فعالیت مؤسسات مالی و تلاش افراد برای افزایش سهم در بازارهای مالی، لزوم آگاهی از سواد مالی اهمیت بسزایی یافته است. با ابداع شبکه‌های گسترده جهانی در اواخر قرن بیستم، خرید و فروش آسان‌تر و در دسترس بودن و خرج کردن اوج گرفت. خدمات مالی و محصولات به دلیل جهانی شدن و فناوری‌های دیجیتال، پیچیده‌تر شده است و سواد مالی به طور گسترده‌ای به عنصری مهم برای ثبات اقتصادی و مالی فرد و اقتصاد جامعه تبدیل شده است.

سواد مالی ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت، نگرش و رفتار لازم برای تصمیم‌گیری‌های درست و دستیابی به رفاه مالی فردی است. انتخاب‌های مالی که نسل‌های جوان با آن روبرو هستند، به مراتب پیچیده‌تر از آن‌هایی است که نسل‌های گذشته با آن مواجه بوده‌اند. سواد مالی می‌تواند در زندگی جوانان، در فرصت‌های آنان، در موفقیت‌هایشان، تفاوت مهمی را ایجاد کند و این یک سنگ بنا برای زندگی بهتر جهت کارآفرینی، تحرک اجتماعی و رشد همه جانبه آن‌ها است. بر همین اساس نظام آموزشی نیازمند الگویی است که در هر پایه تحصیلی چارچوبی را برای محتوای سواد مالی آن پایه ترسیم کند تا با ایجاد رویکردی منسجم و برنامه‌ریزی شده عناصر برنامه درسی تعیین و محتوا مشخص شود. یکی از عناصری که می‌تواند تحت تأثیر سواد مالی باشد، رفتار مالی است. رفتارهایی نظیر برنامه‌ریزی در هزینه و پس‌انداز کردن، یک حاشیه امن مالی ایجاد می‌کند و در مقابل آن رفتارهایی نظیر استفاده بیش از حد اعتبارات مالی می‌تواند سلامت مالی را تهدید کند.

معرفی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه بسیار ضروری است زیرا ورود به دوره دوم متوسطه باعث می‌شود دانش‌آموزان آمادگی، تجربه و دانش لازم را کسب کنند که انتظار می‌رود اعتماد دانش‌آموزان را در تصمیم‌گیری‌های مالی آینده افزایش دهد. با این حال، افزایش دانش مالی لزوماً منجر به بهبود رفتار مالی نمی‌شود و در واقع چنین دانش مالی با رفتار مالی آن‌ها مطابقت ندارد و نیاز به بهبود توانایی عاطفی آن‌ها به عنوان عامل اساسی برای اصلاح رفتار مالی، ضروری است. انتظار می‌رود که همکاری بین سواد مالی و توانایی عاطفی باعث بهبود رفتار مالی دانش‌آموزان شود. هوش عاطفی شامل مفاهیمی همچون خودآگاهی و کنترل رفتار، پشتکار، اشتیاق و خودانگیختگی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی است. چنین اراده عاطفی می‌تواند با ترسیم متناسب احساسات فرد مطابق با توانایی انتخاب عاقلانه، رفتار مالی او را بهبود بخشد. علاوه بر این پایداری فرد به ارزش‌های اخلاقی بر تصمیم او مبنی بر اینکه آیا آن فعالیت را انجام دهد یا خیر تأثیرگذار است. محققان در مورد تأثیر اخلاق و هوش عاطفی بر بهبود رفتار مالی نتایج متفاوتی را گزارش کرده‌اند. به عنوان مثال بالان و ناک^۱ (۲۰۲۲) نشان دادند که اخلاق تأثیر بسزایی در پیشگیری از رفتار مالی نامناسب دارد. در عین حال، سایاتک^۲ (۲۰۲۳) بیان می‌کند که اخلاق هیچ ربطی به رفتار مالی ندارد، همچنین استار^۳ (۲۰۲۱) به این نتیجه رسید که اخلاق هیچ ارتباطی با اشتباه شخص در مدیریت وجوه مالی ندارد. این نتایج متناقض، شکاف‌هایی را برای پژوهش‌های بیشتر باقی می‌گذارد.

در همین راستا مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که آیا سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه تأثیرگذار است؟ همچنین آیا ضریب عاطفی و ارزش‌های اخلاقی می‌تواند این رابطه را تحت تأثیر قرار دهد؟ در ادامه ابتدا مبانی نظری و ادبیات پژوهش بیان می‌گردد و در پایان نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش ارائه می‌شود.

۲) ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

۱-۲) ادبیات نظری

اگرچه محققان دلایل زیادی را برای سطوح پایین دانش مالی و خودکارآمدی ذکر می‌کنند، اما به یک اجماع قانع‌کننده در مورد

1. Balan & Knack

2. Svyantek

3. Starr

اینکه سواد مالی چیست یا چگونه می‌توان میزان سواد مالی یا دانش مالی را اندازه‌گیری کرد، نرسیده‌اند. تا زمانی که جامعه پژوهشی یک پایه مشترک را نپذیرد، ارزش مطالعات تجربی و برنامه‌های آموزشی به خطر خواهد افتاد (هانگ و پارک، ۲۰۲۳). تعاریف مفهومی سواد مالی به اندازه اقتصاد پیچیده شده است. محققان و کارشناسان مالی مدت‌هاست که در مورد چگونگی تعریف این مفهوم اختلاف نظر دارند. در ابتدایی‌ترین تعریف، سواد مالی به شایستگی یک فرد برای مدیریت پول مربوط می‌شود؛ به عبارت دیگر سواد مالی از بعد مفهومی را می‌توان به‌عنوان معیاری برای میزان درک مفاهیم کلیدی مالی و داشتن توانایی و اعتماد به نفس برای مدیریت امور مالی شخصی از طریق تصمیم‌گیری مناسب و کوتاه‌مدت و برنامه‌ریزی مالی بلندمدت صحیح و درعین‌حال توجه به رویدادهای زندگی و تغییر شرایط اقتصادی تلقی نمود. این تعریف مفهومی به عنوان چارچوبی برای تجزیه و تحلیل چگونگی تلاش محققان برای عملیاتی کردن یا اندازه‌گیری سواد مالی استفاده می‌شود (محقق کیا و برمکی، ۱۴۰۰)؛ اما لازم است برای سواد مالی یک تعریف عملیاتی بیان شود تا بتوان به وضوح توضیح داد که چگونه می‌توان یک مفهوم انتزاعی - مانند سواد مالی - را در نظر گرفت و آن را به روش‌های ملموس اندازه‌گیری کرد. رسیدن به تعاریف عملیاتی سواد مالی مستلزم بررسی مجدد مطالعات حاوی تعاریف مفهومی و همچنین مطالعات اضافی است که شامل تعاریف مفهومی نمی‌شود (فوزیه و راهایاتی^۲، ۲۰۲۲).

درواقع، تعداد کمی از مطالعات سال ۲۰۰۰ دارای تعاریف مفهومی و عملیاتی سواد مالی هستند. بر اساس این بررسی ثانویه، تعاریف عملیاتی سواد مالی که معمولاً در پژوهش‌های معاصر مورد استفاده قرار می‌گیرند در چهار دسته قرار می‌گیرند - بودجه، پس‌انداز، وام‌گیری و سرمایه‌گذاری - که همگی مبتنی بر رفتار یا توانایی هستند. ابعاد دیگری که به طور خالص در چهار دسته قرار نمی‌گیرند عبارتند از درک و خرید بیمه، شناخت و اجتناب از برنامه‌های وام‌دهی و مشاوره مالکیت خانه. مدیریت ریسک یک عنصر ضروری برای استقراض و سرمایه‌گذاری است و برنامه‌ریزی املاک و انتقال دارایی‌ها می‌تواند تا حدی با روش‌های پس‌انداز و سرمایه‌گذاری ادغام شود (سانگ و همکاران^۳، ۲۰۲۳). در ادبیات حوزه سواد مالی، دو نظریه اصلی وجود دارد: نظریه مبتنی بر منابع و نظریه‌های اقتصادی پس‌انداز و مصرف. بر اساس نظریه مبتنی بر منابع، می‌توان برای ایجاد مزیت رقابتی، منابع را ترکیب کرد. این موضوع، شخص را قادر می‌سازد تا فرصت‌های جدید برای رشد را شناسایی و آن‌ها را محقق کند. نظریه‌های پس‌انداز و مصرف فرض می‌کنند که اشخاص قادر به تغییر پس‌انداز و مصرف در طول عمر خویش هستند و این موضوع به سطوح مشخصی از سواد مالی نیاز دارد (هانگ و پارک، ۲۰۲۳). ضریب عاطفی به توانایی شناسایی احساسات خود و احساسات دیگران اشاره دارد. درواقع ضریب عاطفی به معنای توانایی مهار احساسات و به کار بردن آن‌ها در کارهایی مانند تفکر و حل مسئله است. ضریب عاطفی می‌تواند منجر به کاهش استرس، برقراری ارتباط مؤثر، همدلی با دیگران، غلبه بر چالش‌ها و خنثی کردن تعارض‌ها می‌شود (شهرستانی و همکاران، ۱۴۰۱). اخلاق مجموعه‌ای از صفات روحی و باطنی انسان است که در قالب مجموعه اعمالی از خلیات درونی انسان ناشی می‌شود و در کنش تجلی می‌یابد. اخلاق تنها با آثار و پیامدهایش قابل تعریف است. درواقع اخلاق مجموعه‌ای از عناصر در ارتباط با یکدیگر است که روابط اجتماعی انسان‌ها در جامعه را تنظیم می‌کند با اخلاق بودن شخص، تحت تأثیر نقش باورها و ارزش‌های ذاتی اوست (عباس پور و همکاران، ۱۴۰۱).

۱-۲-۱) اهمیت سواد مالی برای دانش‌آموزان

یکی از مهم‌ترین درس‌هایی که دانش‌آموزان باید در ابتدا بیاموزند، نحوه مدیریت امور مالی شخصی است. با این حال، آموزش مطالب مرتبط با سواد مالی به‌عنوان یک درس در مدارس و دبیرستان‌ها در هیچ‌کجای جهان متأسفانه چندان رایج نیست. پول و بدهی از مهم‌ترین دلایلی هستند که افراد در بزرگسالی استرس شدیدی را تجربه می‌کنند. مسائل مالی و نگرانی در مورد این مسائل حتی

1. Hwang & Park
2. Fauziyah & Ruhayati
3. Song & Ayub, & Cai

برای دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه نیز موجب ایجاد استرس و مشکلات فکری مختلفی می‌شود. چرا که آنچه دانش‌آموزان در مقطع دوره دوم متوسطه را تا حدی نگران می‌کند این موضوع است که بعد از مدرسه می‌خواهند چه شغلی را دنبال کنند و اینکه آیا آن شغل برایشان آزادی مالی به ارمغان می‌آورد یا خیر (شهرستانی و همکاران، ۱۴۰۱).

همچنین دانش‌آموزان باید در دوره دوم متوسطه برای خود مشخص و روشن کنند که برای به دست آوردن فرصت کاری مدنظر خود مجبور به ادامه تحصیل در دانشگاه هستند یا خیر؟ این سؤالات به طور مشخص اهمیت سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه را مشخص می‌کند. مریبانی که با اهمیت سواد مالی برای دانش‌آموزان آشنا باشند، سعی می‌کنند با ارائه مباحث مالی مورد نیاز به نحوی آموزش سواد مالی را در برنامه درسی مدرسه بگنجانند. ولی این مدارس هستند که باید استانداردهای مشخص و رسمی برای آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان را از قبیل موضوعات آموزشی در مورد درآمد، هزینه‌ها، دارایی‌ها، بدهی‌های وام مسکن و امتیازات اعتباری تعیین کنند و مطمئن شوند که آن‌ها به این استانداردها دست می‌یابند (محقق کیا و برمکی، ۱۴۰۰).

تمرکز رفتار مالی مورد مطالعه بر رفتار دانش‌آموزان در مصرف است و پس‌انداز با در نظر گرفتن هر دو رفتار مالی اغلب توسط دانش‌آموزان دبیرستانی انجام می‌شود. از طریق این مطالعه از دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه انتظار می‌رود که علاوه بر توانایی فکری خود از سایر توانایی‌های خود برای بهبود و حفظ رفتار مالی که قبلاً داشته‌اند استفاده کنند. با چنین دیدگاهی امید است که دانش‌آموزان به رضایت شخصی و هدف مالی شخصی خود دست یابند. براساس مفهوم سواد مالی، دانش‌آموزان تنها تا زمانی "ثروتمند" خواهند شد که بتوانند به طور مؤثر امور مالی خود را سازماندهی کنند. دانش‌آموزان دبیرستانی باید با مفهوم پیامدهای روزانه و آتی مخارج خود آشنا شوند که به صراحت به‌عنوان مدیریت خرج و پس‌انداز مربوط می‌شود (محقق کیا و برمکی، ۱۴۰۰). به اعتقاد سانگ و همکاران (۲۰۲۳) ارتقاء سواد مالی دانشجویان و دانش‌آموزان باعث می‌شود آن‌ها بتوانند تصمیمات مالی درستی بگیرند. توسعه رشته‌های پایه از نظر مدیریت پول با تغییر در دانش، نگرش و ویژگی‌های شخصی در بلندمدت برای دانشجویان مفید خواهد بود. سواد مالی می‌تواند فرد را به تصمیم‌گیری مالی مناسب سوق دهد و تبعات منفی مالی را که در آینده رخ می‌دهد به حداقل برساند؛ بنابراین افزایش استفاده از سواد مالی برای بهبود رفتار مالی ضروری است.

۱-۲-۲) تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی

عثمان و مازلن^۱ (۲۰۱۸) تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی مصرف‌کننده را با توجه به متغیر جمعیت شناختی بررسی کردند. آن‌ها به این نتیجه دست یافتند که مصرف‌کننده با بالاترین سواد مالی در مقایسه با سایر مصرف‌کنندگان، مسئولیت‌پذیرتر است. این مطالعات نشان داده‌اند که سواد مالی به عنوان رویکردی برای به دست آوردن یک رفتار مثبت مالی چقدر قابل توجه است. در نتیجه، تمرین و آموزش خاصی باید در مراحل اولیه رشد دانش‌آموز ایجاد شود. به‌طورکلی، به دلیل وجود شرایط خاصی مانند تعیین رشته یا ورود به بازار کار، فرد نیاز به دانش مالی بیشتری دارد؛ بنابراین سن ایده آل برای یادگیری سواد مالی در دوره دوم متوسطه است. این مرحله اولیه یادگیری مالی باید به عنوان نقطه عطفی برای مدیریت مالی بیشتر آن‌ها انجام شود. توجه به سواد مالی دانش‌آموزان در حین ورود به دوره دوم متوسطه باعث می‌شود دانش‌آموزان آمادگی، تجربه و دانشی کسب کنند که انتظار می‌رود اعتماد به نفس آن‌ها را در تصمیم‌گیری‌های مالی آینده افزایش دهد. (سارا و همکاران^۲، ۲۰۲۳).

سواد مالی، دانش در مورد مفاهیم اساسی مالی از جمله بهره مرکب، تفاوت بین ارزش‌های اسمی و واقعی، ریسک، ارزش زمانی پول و غیره است. شاخص‌های سواد مالی دانش عمومی در مورد امور مالی، وام‌ها و پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و بیمه هستند. پژوهش‌های قبلی مانند (بالان و ناک، ۲۰۲۲؛ استار، ۲۰۲۱) نشان می‌دهد که سواد مالی به طور قابل توجهی بر رفتار مالی تأثیر می‌گذارد. در دنیایی که در آن تصمیم‌گیری‌های مالی به طور گسترده‌ای در حال تبدیل شدن به یکی از پیچیده‌ترین رفتارهای آدمی

1. Osma & Madzlan,

2. Sara, Udayana Putra, Kurniawan Saputra & Jaya Utama

است، افراد به مهارت‌ها و دانش زیادی برای انتخاب آگاهانه و مدیریت نمودن امور مالی نیاز دارند. به همین جهت سواد مالی در تمام دنیا مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته است و افرادی که درک زیادی از اصول مالی دارند احتمالاً می‌توانند انتخاب آگاهانه‌تری داشته باشند. دانش مالی می‌تواند به مصرف‌کنندگان در همه سنین و با هر سطح درآمدی کمک نماید تا توانایی آن را داشته باشند که هزینه‌ها و بدهی‌های خود را کنترل نمایند (حسن پور و زارع شهنه، ۱۴۰۲)؛ بنابراین سواد مالی می‌تواند به خانوارها برای به دست آوردن نظم و انضباط برای صرفه‌جویی و سرمایه‌گذاری کمک نماید. سطوح بالاتری از سواد مالی می‌تواند مصرف‌کنندگان را قادر سازد تا تصمیمات درست و صحیحی را در زمینه مدیریت مالی شخصی، بودجه‌بندی و سرمایه‌گذاری اتخاذ نمایند. با این حال داشتن سواد مالی کمتر مانع درک نمودن ریسک اعتبارات، سرمایه‌گذاری‌ها و بدهی‌ها می‌شود و بروز رفتار اعتباری پرخطر را افزایش می‌دهد (شهرستانی و همکاران، ۱۴۰۱).

سواد مالی می‌تواند یکی از ابزارهای استراتژیک برای تخصیص بهینه منابع مالی و استحکام مالی شرکت باشد. سواد مالی دانش مناسب از حقایق مالی شخصی و عامل اصلی در مدیریت مالی شخصی است. نتایج پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که سواد مالی بر رفتار مالی افراد تأثیر می‌گذارد. سواد مالی کارآفرینان، دسترسی به سرمایه را تقویت و تسهیل می‌کند و منجر به بهبود عملکرد مالی افراد می‌شود. در فرآیند سرمایه‌گذاری جدید، صاحبان کسب و کارها، گزینه‌های مالی بسیاری را در نظر می‌گیرند. انتخاب واقعی آن‌ها به سطح سواد مالی و دسترسی به سرمایه بستگی دارد (عثمان و مازلن، ۲۰۱۸). برای دانش‌آموزان، سواد مالی یک مهارت اختیاری نیست. دانش‌آموزانی که سواد مالی دارند، با تصمیمات مناسب فرآیندهای کسب و کار را هدایت می‌کنند. اغلب مطالعات به این نتیجه رسیده‌اند که سواد مالی با عملکرد دانش‌آموزان و دانشجویان ارتباط دارد. اگر دانش‌آموزان و دانشجویان سواد مالی نداشته باشند، تصمیمات مالی نادرستی اتخاذ می‌کنند که بر رفتار مالی آن‌ها تأثیر می‌گذارد (سارا و همکاران، ۲۰۲۳). با چنین رویکردی، این پژوهش به بررسی رابطه سواد مالی و رفتار مالی در بین دانش‌آموزان می‌پردازد.

۱-۲-۳) تأثیر اخلاق بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی

اخلاق می‌تواند به طور قابل توجهی تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی افراد را تشدید یا تقویت نماید. به گفته هورمنیا و پاشکوا (۲۰۲۲) اخلاق دستورالعمل و معیارهایی است که افراد یا گروه‌ها در مورد درست و نادرست بودن رفتار خود در نظر می‌گیرند. اخلاق می‌تواند از منابع سنتی یا عرفی، مذهب یا ایدئولوژی یا ترکیبی از آن‌ها سرچشمه بگیرد. اخلاق می‌تواند با شاخص‌های درونی (وجدان) و بیرونی (دستورالعمل و معیارها) سنجیده شود. همچنین آن‌ها به این نتیجه رسیدند که هرچه اخلاق فرد بالاتر باشد، تمایل به رفتار مالی متقربانه در آن‌ها کمتر است. آن‌ها همچنین به جای تفکر صرف به منافع و علائق شخصی، به منافع گسترده‌تر و اجتماعی توجه می‌کنند. اشخاصی که دستورالعمل و معیارهای اخلاقی را بیشتر درک می‌کنند با اتکا بر توانایی‌ها، مهارت‌ها یا تلاش‌های خود بر نتایج تأثیر می‌گذارند تا اینکه به رفتار متقربانه رو بیاورند. این امر منجر به رفتار پیشگیرانه در برابر سوء مدیریت می‌شود و انتظار می‌رود رفتار مالی شخص را بهبود بخشد (عثمان و مازلن، ۲۰۱۸).

با این حال، اگر شخص تمایل داشته باشد که عوامل خارج از توانایی‌ها و مهارت‌های خودش را به عنوان عامل تعیین‌کننده موفقیت باور کند و معیارهای اخلاقی را نادیده بگیرد، این در واقع منجر به سوء مدیریت در رفتار مالی او می‌شود (سارا و همکاران، ۲۰۲۳). فوزیه و راهایاتی (۲۰۲۲) در رابطه با متغیر تعدیل‌کننده ارزش‌های اخلاقی بیان می‌کنند که اخلاق تأثیر مثبت و معناداری بر رفتار مالی دارد. علاوه بر این، طبق گفته آن‌ها این شرط نشان می‌دهد که ارزش‌های اخلاقی قادر به کاهش سوء مدیریت مالی شخصی افراد هستند. به نظر می‌رسد مفهوم و قاعده‌ی ارزش انسانی، به عنوان رکن اخلاق می‌بایست جایگاهی محوری در سواد مالی داشته باشند و در نظر گرفتن کنش انسانی به عنوان مؤلفه سازنده اخلاق، تأثیر ویژه‌ای بر تعریف سواد مالی خواهد داشت. هوش

اخلاقی بیانگر آن است که در روابط اجتماعی چه عملی مناسب و چه عملی نامناسب است. فرد احساسات دیگران را درک نماید، با دیگران همدلی نماید و مسئولیت کارهای خویش را بپذیرد. هوش اخلاقی به افراد کمک می‌کند تا سازمان در مسیر درستی حرکت کند. تقویت هوش اخلاقی دانش آموزان بهترین فرصت برای قرار دادن آن‌ها در مسیر درست است. تا آن‌ها بتوانند علاوه بر درست فکر کردن درست هم عمل کنند. مؤلفه‌های هوش عاطفی شامل همدلی، وجدان، خویشتن‌داری، احترام، مهربانی، بردباری و انصاف است (هورمنیا و پاشکو، ۲۰۲۲).

۱-۲-۴) تأثیر ضریب عاطفی بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی

دانش مالی بر رفتار تأثیر می‌گذارد، اما خود عامل دانش، برای وادار کردن فرد به رفتار مالی مطابق با اهداف مورد نظر کافی نخواهد بود. هوش هیجانی شامل خودآگاهی و کنترل شوک‌ها، پشتکار، اشتیاق و خودانگیزگی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی است. چنین اراده عاطفی می‌تواند با ترسیم متناسب، احساسات فرد مطابق با توانایی‌های او، منجر به انتخاب عاقلانه و صحیح با ملاحظات عاطفی دقیق گردد که رفتار مالی شخص را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با این حال، افزایش دانش مالی لزوماً منجر به بهبود رفتار نمی‌شود (سانگ و همکاران، ۲۰۲۳).

برنامه درسی آموزش در مورد دانش مالی بسیار مفید است اما در واقع این برنامه درسی بدون توجه به هوش عاطفی دانش آموزان، باید مطابقت داشته باشد. دانش برای تحقق بهبود رفتار مالی کافی نیست و بهبود توانایی عاطفی آن‌ها به عنوان عامل اساسی برای اصلاح رفتار مالی آن‌ها ضروری است. با این ضریب عاطفی، دانش آموزان می‌توانند احساسات خود و دیگران را که رفتار آن‌ها را شکل می‌دهد بشناسند، بنابراین انتظار می‌رود که همکاری بین سواد مالی و توانایی عاطفی باعث بهبود رفتار مالی دانش آموزان شود. با بهره عاطفی، دانش آموز تشویق می‌شود تا خواسته‌های خود را به طور مؤثر و کارآمد کنترل و سازمان‌دهی مجدد کند. بدیهی است که ضریب عاطفی که با خود تنظیمی، انگیزه، مهارت اجتماعی و سواد مالی دانش آموز مطابقت دارد، می‌تواند رفتار مالی دانش آموز را در بودجه‌بندی آن‌ها برای مصرف و پس انداز اصلاح کند (فوزیه و راهایاتی، ۲۰۲۲). نیاز به بهبود توانایی عاطفی دانش آموزان به عنوان عامل اساسی برای اصلاح رفتار مالی آن‌ها ضروری است. با این ضریب عاطفی، دانش آموزان می‌توانند احساسات خود و دیگران را که رفتار فرد را هدایت می‌کند، بشناسند، بنابراین انتظار می‌رود که همکاری بین سواد مالی و توانایی عاطفی باعث بهبود رفتار مالی دانش آموزان شود. با این حال داشتن هوش عاطفی کمتر مانع درک نمودن ریسک تصمیمات مالی می‌شود و بروز رفتار اعتباری پرخطر را افزایش می‌دهد؛ همچنین سطوح پایین هوش عاطفی، مصرف آشکار و خرید ناگهانی در افراد را افزایش می‌دهد و همچنین احتمال رفتارهای اعتباری پرخطر را افزایش می‌دهد (حسن پور و زارع شحنه، ۱۴۰۲).

۱-۲-۵) بیان مسئله

سواد مالی فراتر از درک مفاهیم مالی است. افراد در مورد مسائل مالی باید به سواد مالی نسبی برسند و می‌توانند با به کارگیری دانشی که به دست آورده‌اند، تصمیمات مالی معقولی بگیرند. در دنیای امروزی که در آن تصمیم‌گیری‌های مالی به طور گسترده‌ای در حال تبدیل شدن به یکی از پیچیده‌ترین رفتارهای آدمی است، افراد به طیف زیادی از مهارت‌ها، دانش‌ها برای انتخاب آگاهانه و مدیریت نمودن امور مالی دارند. به همین جهت سواد مالی در تمام دنیا مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته‌اند و افرادی که درک زیادی از اصول مالی دارند احتمالاً می‌توانند انتخاب آگاهانه‌تری داشته باشند. داشتن دانش مالی می‌تواند به مصرف‌کنندگان در همه سنین و هر سطح درآمدی کمک نماید تا توانایی آن‌ها را داشته باشند که هزینه‌ها و بدهی‌های خود را کنترل نمایند؛ بنابراین سواد مالی می‌تواند به خانواده‌ها برای به دست آوردن نظم و انضباط برای صرفه‌جویی و سرمایه‌گذاری کمک نماید. (شهرستانی و همکاران، ۱۴۰۱). برای برخورداری دانش آموزان از محیط امن در آینده با توانمندسازی و آموزش دادن آن‌ها در مقابل مسئله‌های مالی اهمیت داد تا به وسیله سواد مالی بتوانند به ارزیابی نمودن بازارها، محصول‌ها و گرفتن تصمیمات آگاهانه اقدام نمایند. از طرفی دیگر آگاهی دانش آموزان از

سواد مالی به آن‌ها کمک می‌کند تا منابع مالی خود را بهتر مدیریت کنند و افزایش دانش آن‌ها از سواد مالی، قدرت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها را افزایش خواهد داد (سارا و همکاران، ۲۰۲۳).

با این حال، اینکه چگونه سواد مالی می‌تواند از طریق مکانیسم‌های ارزش‌های اخلاقی و ضریب عاطفی به رفتار مالی مطلوب یک دانش‌آموز در حال یا آینده منجر شود، به‌ویژه در بازارهای نوظهور که مسائل مالی همچنان یک نگرانی عمده است، بررسی نشده است. این شکاف باید پر شود تا پیامدهای قابل‌توجهی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم ایجاد شود تا آن‌ها هوش عاطفی و ارزش‌های اخلاقی را برای به حداکثر رساندن تأثیر سواد مالی خود در جهت بهبود رفتار مالی آغاز کنند؛ بنابراین سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا سواد مالی از طریق ارزش‌های اخلاقی و ضریب عاطفی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم اثرگذار است؟

جدول ۱. گزیده سوابق مرتبط با موضوع پژوهش

نویسنده (سال)	رویکرد یا روش استفاده شده	هدف یا سوال اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
حسن پور و زارع شحنه (۱۴۰۲)	رابطه سواد مالی با انواع سوگیری‌های رفتاری سرمایه‌گذاران با روش معادلات ساختاری مورد آزمایش قرار دادند.	چه رابطه‌ای بین سواد مالی با انواع سوگیری‌های رفتاری سرمایه‌گذاران با توجه به جنسیت آن‌ها وجود دارد؟	مردها با افزایش سواد مالی نسبت به زن‌ها در سوگیری‌های رفتاری ترس از پشیمانی و تعصب تأیید تأثیر ناچیزی داشته‌اند و در سوگیری رفتاری خود انتسابی زن‌ها تأثیر کاهشی قابل‌توجهی دارند.
شهرستانی و همکاران (۱۴۰۱)	روش پژوهش از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ روش میدانی و از جهت شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی - پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان شهرستان یزد است.	هدف از انجام این پژوهش بررسی تأثیر سواد مالی ذهنی و عینی بر رفتار مخاطره‌آمیز مالی با نقش تعدیلی استرس مالی است.	بر اساس نتایج پژوهش می‌توان گفت هرچقدر افراد سطح دانش و سواد مالی خود را افزایش دهند کمتر رفتارهای مخاطره‌آمیز در زمینه مالی از خود بروز داده و استرس کمتری تحمل می‌کنند.
محقق کیا و برمکی (۱۴۰۰)	روش این پژوهش توصیفی - همبستگی است. جامعه آماری کلیه دانشجویان موسسه آموزش عالی پرندک می‌باشد. نمونه آماری شامل ۲۰۰ نفر از این دانشجویان بوده است. داده‌ها از روش پرسشنامه‌ای جمع‌آوری و با نرم‌افزار آماری SPSS تجزیه و تحلیل شده است.	این پژوهش باهدف بررسی سواد مالی و رابطه‌ی آن با رفتار مالی و نگرش مالی انجام گرفته است	نتایج پژوهش بیانگر آن بود که دانشجویان موسسه آموزش عالی پرندک از سطح سواد مالی نسبتاً خوبی برخوردار هستند؛ و ارتباط معناداری بین سواد مالی با رفتار و نگرش مالی وجود دارد.
رحمانی نوروزآباد و محمدی (۱۳۹۸)	رابطه پیامدهای سواد مالی و تصمیمات سرمایه‌گذاران و عملکرد سرمایه‌گذاری با روش معادلات ساختاری مورد آزمایش قرار دادند.	هدف پژوهش حاضر شناسایی پیامدهای سواد مالی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و عملکرد سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.	نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که تأثیر نگرش مالی و رفتار مالی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران مثبت و معنادار است. همچنین تصمیمات سرمایه‌گذاران تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد سرمایه‌گذاری دارد.
هانگ و پاراک (۲۰۲۳)	با انجام یک مرور متون سیستماتیک بر روی نمونه‌ای از مقالات منتشر شده در زمینه مطالعات مصرف‌کننده تا ۲۹ ژوئیه ۲۰۲۰	تعیین نوع رابطه دانش مالی عینی و ذهنی با رفتار مالی مطلوب و رفاه مالی	دانش ذهنی روابط قوی‌تری با رفتار مالی و رفاه مالی نسبت به دانش عینی دارد. دانش ذهنی از طریق رفتار مالی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم بر رفاه مالی داشت، درحالی‌که دانش عینی فقط تأثیر غیرمستقیم داشت.
کایا و همکاران (۲۰۲۳)	این نوع پژوهش از نوع پژوهش‌های کمی با روش علی است. تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه. روش تحلیلی مورد استفاده، تحلیل رگرسیون خطی چندگانه با نرم‌افزار SPSS 25 می‌باشد.	این مطالعه باهدف تعیین تأثیر سواد مالی، رفتار مالی و درآمد بر برنامه‌ریزی مالی در صندوق‌های آموزش کودکان انجام شد.	سواد مالی بر برنامه‌ریزی مالی تأثیر مثبت و معناداری دارد. درآمد تأثیر مثبت و معناداری بر برنامه‌ریزی مالی دارد. رفتار مالی بر برنامه‌ریزی مالی تأثیر مثبت و ناچیز دارد.

نویسنده (سال)	رویکرد یا روش استفاده شده	هدف یا سوال اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
سارا و همکاران (۲۰۲۳)	تکنیک‌های گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه ساختاریافته بود. همچنین داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از مدل‌های رگرسیون خطی چندگانه و تحلیل اعتدال مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.	یک مطالعه تجربی باهدف آزمون و تحلیل رابطه بین متغیرهای سواد مالی، اخلاق، فرهنگ‌سازمانی و پیشگیری از سوء مدیریت مالی انجام دادند.	سواد مالی و اخلاق تأثیر بسزایی در پیشگیری از سوء مدیریت مالی دارد. فرهنگ‌سازمانی می‌تواند رابطه بین سواد مالی و اخلاق را برای جلوگیری از سوء مدیریت مالی تعدیل کند
سانگ و همکاران (۲۰۲۲)	این مطالعه داده‌ها را از ۳۸۹ سرمایه‌گذار مستقل مالی از مؤسسات آموزشی پیشرو در پاکستان جمع‌آوری می‌کند. داده‌ها با استفاده از SmartPLS (v 3.3.3) برای آزمایش مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری تجزیه و تحلیل شدند.	این مطالعه باهدف بررسی تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی سرمایه‌گذاران فردی و همچنین بررسی نقش واسطه‌ای تحمل ریسک مالی و تأثیر تعدیل‌کننده هوش هیجانی است.	سواد مالی به‌طور قابل توجهی بر رفتار مالی سرمایه‌گذاران فردی تأثیر می‌گذارد. این مطالعه نقش تعدیل‌کننده معنادار هوش هیجانی را در رابطه مستقیم بین سواد مالی و تحمل ریسک مالی و یک رابطه غیرمستقیم بین سواد مالی و رفتار مالی نشان داد.
فوزیه و واهراتی (۲۰۲۲)	این پژوهش یک مطالعه توصیفی با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه است.	این مطالعه باهدف تعیین تأثیر قابلیت عاطفی بر سواد مالی و پیامدهای آن بر رفتار مالی انجام شده است.	سواد مالی برای تصمیم‌گیری مالی از نظر مدیریت مالی شخصی کافی نیست. تصمیم‌گیری مالی نیاز به ضریب عاطفی دارد که در نهایت می‌تواند رفتار مالی دانش‌آموزان را از نظر مدیریت مالی برای مصرف و عادات پس‌انداز ایجاد کند

۳) روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف یک پژوهش کاربردی است؛ زیرا به دنبال یافتن راه حلی درباره یک مشکل در جامعه یا سازمان انجام می‌شود. البته منظور از مشکل به مفهوم عیب یا ایراد نیست، بلکه به معنای افزودن به مجموعه دانش است. در پژوهش حاضر به شیوه پژوهش‌های کاربردی بعد از شناسایی مسئله، فرضیه‌ها طراحی شدند. سپس با استفاده از روش‌های تجربی به تأیید یا رد فرضیه‌ها پرداخته شده است.

در این بخش روش پژوهش برای دستیابی به اهداف پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد:

این پژوهش دارای ۳ فرضیه اصلی به شرح زیر است

فرضیه ۱: سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان اثرگذار است.

فرضیه ۲: سواد مالی از طریق ضریب عاطفی بر رفتار مالی دانش‌آموزان اثرگذار است.

فرضیه ۳: سواد مالی از طریق اخلاق بر رفتار مالی دانش‌آموزان اثرگذار است.

این پژوهش از آنجایی که با اندازه‌گیری سروکار دارد و داده‌های کمی ارائه می‌دهد، کمی است. در این روش پژوهشی، پس از دسته‌بندی و آماده‌سازی جهت پردازش، از تکنیک‌های آماری، ریاضی یا محاسباتی به منظور مدل‌سازی رفتار پدیده‌ها استفاده می‌شود. در پژوهش حاضر با استفاده از روش نمونه‌گیری، بخشی از جامعه آماری هدف در نظر گرفته می‌شود و با ارسال فرم‌های نظرسنجی در قالب پرسشنامه اطلاعات مورد نظر جمع می‌گردد.

برای گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات موضوع، از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌ها و قوانین مرتبط استفاده می‌شود. از آنجایی که برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده می‌شود و مستلزم حضور فیزیکی یا مجازی محقق در محل است، لذا این پژوهش از حیث روش گردآوری داده‌ها، پژوهش میدانی تلقی می‌شود.

جامعه آماری مورد پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه هستند که تعداد آن‌ها محدود می‌باشد. اعضای نمونه با استفاده از فرمول کوکران و با فرض جامعه محدود به صورت تصادفی ساده به تعداد ۳۸۴ نفر انتخاب گردیدند؛ اما برای رفع اثرات

پرسشنامه‌های ناقص و گم شده به میزان ۱۰ درصد حجم نمونه اضافه گردید که بر این اساس ۴۲۲ پرسشنامه بین جامعه نمونه توزیع که از این تعداد ۳۵۹ پرسشنامه پاسخ داده شد که با حذف پرسشنامه‌های ناقص در نهایت ۳۴۴ پرسشنامه جهت تجزیه و تحلیل آماری استفاده گردید.

جدول ۲. توزیع فراوانی اعضای نمونه آماری برحسب اطلاعات جمعیت شناختی

معیار	گروه	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۲۰۲	۵۹
	زن	۱۴۲	۴۱
تحصیلات والدین (پدر)	کاردانی	۱۱۱	۳۲
	کارشناسی	۱۳۱	۳۸
	کارشناسی ارشد	۶۷	۲۰
	دکتری	۳۵	۱۰
سابقه شغلی والدین (پدر)	۱ تا ۵ سال	۸۱	۲۴
	۶ تا ۱۰ سال	۷۹	۲۲
	۱۱ تا ۱۵ سال	۹۸	۲۹
	بیش از ۱۵ سال	۸۶	۲۵
مجموع	کل	۳۴۴	۱۰۰

۶-۳) ابزار جمع‌آوری داده و روایی و پایایی آن

از ابزار پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شود؛ که شامل دو قسمت مجزا می‌باشد: بخش اول شامل پرسش‌های مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناختی فرد پاسخ‌دهنده و بخش دوم شامل پرسش‌های تخصصی برای آزمون فرضیات مطرح می‌گردد. برای سنجش سواد مالی و اخلاق از پرسشنامه استاندارد سارا و همکاران (۲۰۲۳) و برای سنجش رفتار مالی و ضریب عاطفی از پرسشنامه فوزیه و راهایاتی (۲۰۲۲) شامل ۱۴ سؤال استفاده شد که بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم تنظیم شده است.

۴) تجزیه و تحلیل داده‌ها

در قسمت تحلیل داده‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری SEM با رویکرد روش حداقل مربعات جزئی و با استفاده از نرم‌افزار Smart PLS برای بررسی مدل مفهومی پژوهش، بهره گرفته شد. در برازش مدل ساختاری، مقادیر روی خطوط ضرایب بتای استاندارد یا ضریب مسیر حاصل از تخمین رگرسیون هستند. به منظور بررسی معنی‌داری ضرایب از مقادیر t-value استفاده می‌شود. برای بررسی برازش مدل ساختاری از شاخص‌های SRMR، rms Theta، NFI و GOF استفاده شده است.

۴-۱) پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات

همان‌طور که در روش مدل‌سازی معادلات ساختاری مطرح است ابتدا باید ضرایب گویه‌ها و پایایی مقیاس‌های انتخابی برای اندازه‌گیری متغیرهای مکنون بررسی شود.

طبق نتایج حاصل در جدول (۳) آلفای کرونباخ برای ارزیابی پایداری درونی اندازه‌گیری می‌شود که نشانگر میزان همبستگی بین سازه و شاخص‌های مربوط به آن است مقدار واریانس تبیین شده بالاتر از ۰/۷ نشانگر پایایی قابل قبولی است.

جدول ۳. ضرایب پایایی سازه‌ها

متغیرها	پایایی آلفا کرونباخ	پایایی ترکیبی	rho
اخلاق	۰/۸۶۵	۰/۹۰۴	۰/۹۱۳
رفتار مالی	۰/۷۲۷	۰/۷۹۹	۰/۷۱۴
سواد مالی	۰/۷۹۶	۰/۸۶۴	۰/۸۳۹
ضریب عاطفی	۰/۷۸۶	۰/۸۶۱	۰/۸۷۲

۴-۲) روایی سازه‌های مدل

بار عاملی استاندارد برای تک‌تک گویه‌ها هر عامل در جدول زیر مشخص شده‌اند. شاخص ارزیابی میزان ارتباط هر سؤال به عامل زیربنایی آن، مقدار بالای ۰/۴ رابطه هر سؤال با عامل مرتبط دلالت دارد که این مقدار بار عاملی باعث معناداری هر سؤال می‌شود؛ بنابراین، همه گویه‌ها به‌طور معنادار به عامل زیربنایی خود مرتبط هستند و می‌توان گفت که مدل اندازه‌گیری طی ارزیابی شاخص‌های جزئی مطلوب است.

طبق نتایج حاصل در جدول (۵) روایی همگرا (AVE) میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود می‌باشد. فورنل و لارکر^۱ (۱۹۸۷) مقدار روایی همگرا (AVE) بالای ۰/۵ قابل قبول دانستند (نقل از داوری و رضازاده، ۱۳۹۳)؛ بنابراین روایی همگرای (AVE) همه متغیرها از ضریب مطلوبی برخوردار هستند. همچنین، بر اساس یافته‌های جدول (۶) میزان همبستگی بین شاخص‌های یک سازه با آن سازه و میزان همبستگی بین شاخص‌های یک سازه با سازه‌های دیگر مقایسه می‌گردد. مقدار همبستگی میان شاخص‌ها با سازه‌های مربوط به خود (اعداد رنگی ماتریس) از همبستگی میان آن‌ها و سایر سازه بیشتر است که این مطلب گواه مناسب بودن روایی واگرایی تقاطعی^۲ است (طباطبائی و جهانگرد، ۱۳۹۵).

جدول ۴. روایی سازه‌های مدل

متغیرها	شماره گویه	بار عاملی	معناداری
سواد مالی	Q1	۰/۷۱۲	۰/۰۰۰
	Q2	۰/۸۸۰	۰/۰۰۰
	Q3	۰/۶۶۶	۰/۰۰۰
	Q4	۰/۷۱۲	۰/۰۰۰
ضریب عاطفی	Q5	۰/۸۷۶	۰/۰۰۰
	Q6	۰/۴۱۹	۰/۰۰۰
	Q7	۰/۸۹۶	۰/۰۰۰
	Q8	۰/۸۶۹	۰/۰۰۰
اخلاق	Q9	۰/۸۶۱	۰/۰۰۰
	Q10	۰/۹۱۵	۰/۰۰۰
	Q11	۰/۸۰۱	۰/۰۰۰
	Q12	۰/۷۷۰	۰/۰۰۰
رفتار مالی	Q13	۰/۷۱۷	۰/۰۰۰
	Q14	۰/۹۰۷	۰/۰۰۰

1. Fornell & Larcker

2. Cross Loadings

جدول ۵. روایی همگرا (AVE) سازه‌ها

متغیرها	روای همگرا	متغیرها	روای همگرا
اخلاق	۰/۷۰۳	سواد مالی	۰/۶۲۶
رفتار مالی	۰/۶۶۹	ضریب عاطفی	۰/۶۲۵

جدول ۶. روایی واگرا به آزمون بارهای تقاطعی

شماره گویه	سواد مالی	ضریب عاطفی	اخلاق	رفتار مالی
Q1	۰/۸۸۳	۰/۶۴۷	۰/۵۰۲	۰/۴۱۸
Q2	۰/۷۱۲	۰/۵۱۹	۰/۴۴۱	۰/۳۵۸
Q3	۰/۸۸۰	۰/۸۳۱	۰/۶۸۸	۰/۴۵۴
Q4	۰/۶۶۶	۰/۴۱۴	۰/۳۱۴	۰/۵۴۴
Q5	۰/۷۳۶	۰/۸۷۶	۰/۶۱۵	۰/۴۵۵
Q6	۰/۳۲۳	۰/۴۱۹	۰/۲۲۸	۰/۱۱۹
Q7	۰/۷۲۰	۰/۸۹۶	۰/۷۲۵	۰/۵۱۳
Q8	۰/۶۲۳	۰/۸۶۹	۰/۷۵۷	۰/۴۲۴
Q9	۰/۴۸۹	۰/۷۵۷	۰/۸۶۱	۰/۳۳۵
Q10	۰/۵۶۵	۰/۷۶۴	۰/۹۱۵	۰/۴۵۸
Q11	۰/۶۲۹	۰/۵۴۳	۰/۸۰۱	۰/۷۲۸
Q12	۰/۳۵۰	۰/۵۷۳	۰/۷۷۰	۰/۲۶۵
Q13	۰/۳۴۹	۰/۲۸۲	۰/۳۲۷	۰/۷۱۷
Q14	۰/۵۲۸	۰/۵۰۵	۰/۵۹۵	۰/۹۰۷

به عقیده فورنل و لارکر (۱۹۸۱) جذر روایی همگرا هر مؤلفه باید بیشتر از حداکثر همبستگی آن مؤلفه با مؤلفه‌های دیگر باشد (اعداد روی قطر جدول ۷) که اعداد مندرج نشان از روایی واگرای مناسبی در روش فورنل و لارکر می‌باشد. در جدول (۸) نیز معیارهای نکویی برازش مدل ارائه شده است که نشان از برازش مناسب و پذیرفتنی مدل پژوهش دارد.

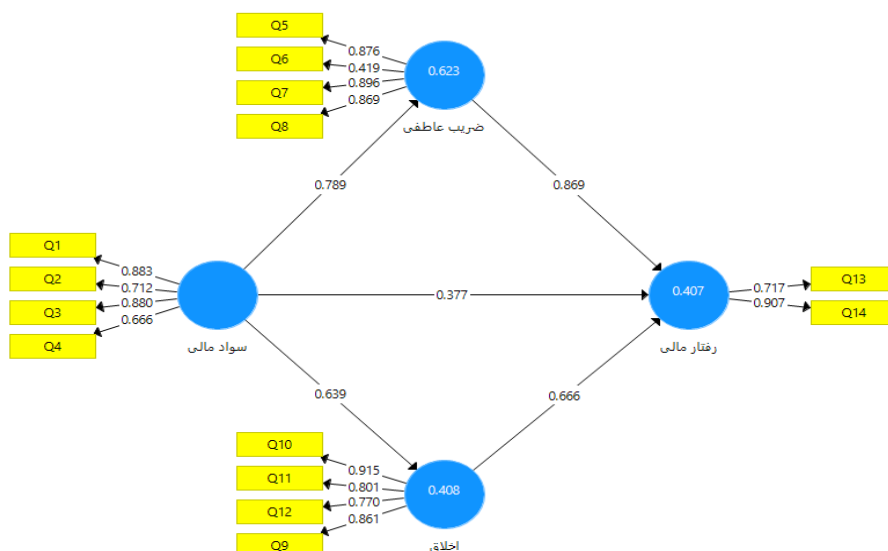
جدول ۷. روایی واگرا به آزمون فورنل و لارکر

ردیف	متغیر	AVE	۱	۲	۳	۴
۱	اخلاق	۰/۷۰۳	۰/۸۳۸			
۲	رفتار مالی	۰/۶۶۹	۰/۵۹۱	۰/۸۱۸		
۳	سواد مالی	۰/۶۲۶	۰/۶۳۹	۰/۵۵۱	۰/۷۹۱	
۴	ضریب عاطفی	۰/۶۲۵	۰/۷۷۹	۰/۵۰۴	۰/۷۸۹	۰/۷۹۱

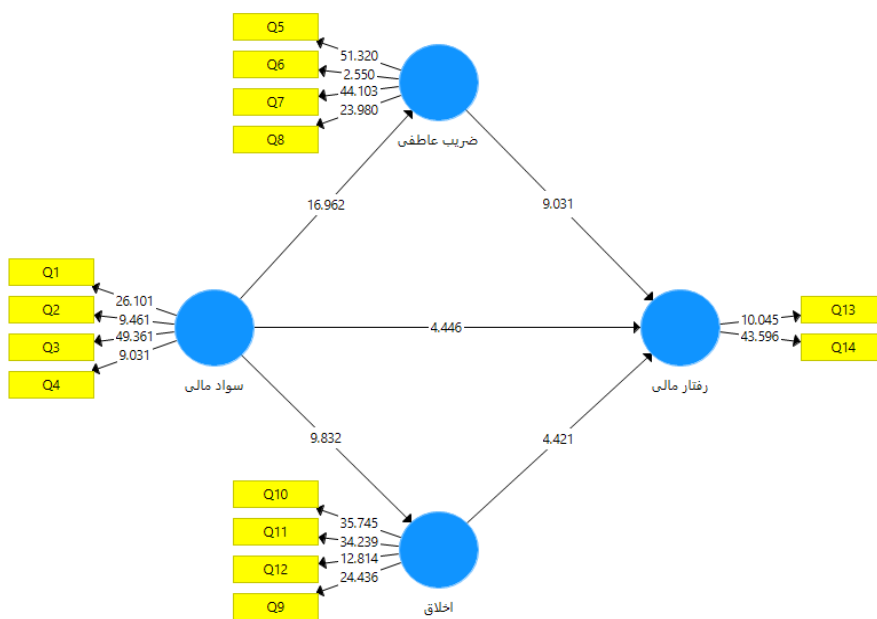
جدول ۸: خلاصه برازش کیفیت مدل

شاخص	مقدار برآورد شده	مقدار مورد انتظار
SRMR	۰/۰۴۱	مقادیر کمتر از ۰/۰۸
NFI	۰/۹۱۳	مقادیر بیش از ۰/۹۰
rms Theta	۰/۱۰۸	مقادیر بیش از ۰/۱۲
GOF	۰/۷۲	مقادیر نزدیک به ۰/۰۱، ۰/۲۵ یا ۰/۳۶

در نهایت، با استفاده از مدل ساختاری روابط بین سازه‌ها به لحاظ علی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در واقع با در نظر گرفتن نتایج بررسی روابط بین سازه‌ها با استفاده از ضریب مربوطه می‌توان به بررسی معنی‌دار اثرات بین سازه‌های پژوهش پرداخت.

شکل ۱. ضریب مسیر و ضریب تعیین مدل فرضیه‌های پژوهش

شکل ۲. ضریب معناداری مدل فرضیه‌های پژوهش

جدول ۹. تحلیل ساختاری ضرایب مسیر و معناداری فرضیه‌های پژوهش

سطح معناداری	ضریب تعیین	ضریب معناداری	ضریب مسیر	فرضیه‌ها	
۰/۰۰۰	۰/۴۰۷	۴/۴۴۶	۰/۳۷۷	سواد مالی ← رفتار مالی	H1
۰/۰۰۰	۰/۴۰۷	۲/۷۶۶	۰/۶۸۵	سواد مالی ← ضریب عاطفی ← رفتار مالی	H6
۰/۰۰۰	۰/۴۰۷	۲/۲۰۱	۰/۴۲۵	سواد مالی ← اخلاق ← رفتار مالی	H7

همان‌طور که در جدول (۹) مشخص است، سواد مالی بر رفتار مالی ($\beta = 0/377$ ، $t = 4/446$ ، $p < 0/000$)، سواد مالی با نقش میانجی ضریب عاطفی بر رفتار مالی ($\beta = 0/685$ ، $t = 2/766$ ، $p < 0/000$) تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین سواد مالی با نقش میانجی اخلاق بر رفتار مالی ($\beta = 0/435$ ، $t = 2/201$ ، $p < 0/000$) تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد.

(۵) بحث و نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه درگیر سواد مالی شهروندان خود بوده‌اند و اینکه سواد مالی از فاکتورهای مهم است که با تصمیم‌گیری‌های مالی در وضعیت‌ها و موقعیت‌های اقتصادی در ارتباط است؛ بنابراین سواد مالی در تمام دنیا به عنوان یکی از عنصرهای مهم برای پایداری اقتصادی، توسعه و پیشرفت شناخته شده است. با این حال، اینکه چگونه سواد مالی می‌تواند از طریق ضریب عاطفی و اخلاق به رفتار مالی مطلوب دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه منجر شود، بررسی نشده است. این شکاف باید پر شود تا پیامدهای قابل توجهی برای دانش‌آموزان ایجاد شود تا آن‌ها سواد مالی را برای بهبود رفتارهای مالی‌شان آغاز کنند. در این پژوهش به تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه با در نظر گرفتن نقش میانجی ضریب عاطفی و اخلاق در دوره زمانی مهر ۱۴۰۲ تا آذر ۱۴۰۲ پرداخته شده است. جهت آزمون این رابطه در قسمت تحلیل داده‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) با رویکرد روش حداقل مربعات جزئی و از نرم‌افزار Smart PLS برای بررسی مدل مفهومی پژوهش، بهره گرفته شد. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر، پرسشنامه استاندارد سارا و همکاران (۲۰۲۳) و فوزیه و راهایاتی (۲۰۲۲) شامل ۱۴ سؤال که بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای تنظیم شده است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه بود که تعداد آن‌ها معلوم می‌باشد.

نتایج آزمون فرضیه اول نشان داد که بین سواد مالی و رفتار مالی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ به عبارت دیگر سواد مالی می‌تواند رفتار مالی را تحت تأثیر قرار دهد. سواد مالی، ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت، نگرش و رفتار لازم برای تصمیم‌گیری‌های درست و دستیابی به رفاه مالی فردی است. امروزه با توجه به پیچیدگی بازارهای مالی، توسعه دامنه فعالیت مؤسسات مالی و تلاش افراد برای افزایش سهم در بازارهای مالی، لزوم آگاهی از سواد مالی اهمیت به‌سزایی یافته است. یکی از عناصر سواد مالی، رفتار مالی می‌باشد رفتارهایی نظیر برنامه‌ریزی در هزینه و پس‌انداز یک حاشیه امن مالی ایجاد می‌کند و در مقابل آن رفتارهایی نظیر استفاده بیش از حد از اعتبارات مالی می‌تواند سلامت مالی را تهدید کند. اگر یک فرد دانش و توانایی مالی کافی، برای انجام فعالیتی مالی را داشته باشد، نگرش وی بر تصمیم او مبنی بر اینکه آیا آن فعالیت را انجام دهد یا نه تأثیرگذار است. می‌توان گفت هرچقدر توانایی فرد در استفاده از دانش و مهارت مالی برای مدیریت منابع پولی خود یا همان سواد مالی وی بهتر باشد، درک او از رفتارهایی نظیر برنامه‌ریزی در هزینه و پس‌انداز کردن و ایجاد یک حاشیه امن متالی و در مقابل آن اجتناب از رفتارهای خاصی نظیر استفاده بیش از حد از اعتبارات مالی که می‌تواند سلامت مالی وی را تهدید کند بیشتر است؛ یعنی هرچقدر فرد از سواد مالی بالاتری برخوردار باشد، اعتقادات و ارزش‌های فردی وی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و بر تصمیمات وی مبنی بر انجام یا عدم انجام فعالیت‌های مالی تأثیرگذار است. نتایج آزمون این فرضیه با پژوهش فوزیه و راهایاتی (۲۰۲۳) مطابقت دارد.

همچنین نتایج آزمون فرضیه دوم حاکی از آن بود که ضریب عاطفی دانش‌آموزان بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و در صورت وجود ضریب عاطفی، سواد مالی بر رفتار مالی تأثیرگذار است ولی میزان آن بسیار بیشتر خواهد بود. هوش هیجانی یا ضریب عاطفی می‌تواند در بهبود عملکرد فرد در فرآیند سرمایه‌گذاری و در جریان تعاملات کاری تأثیرگذار باشد. طبیعتاً افراد دارای هوش هیجانی بالاتر عملکرد بهتری در ادامه مسیر کسب و کار و سرمایه‌گذاری و توسعه فعالیت‌های خود خواهند داشت. این افراد به راحتی می‌توانند تیم کار خود و ارتباطات با شرکای تجاری‌شان را مدیریت کنند و درک بهتری از شرایط و موقعیت‌های حال و آینده بازار داشته باشند. همین ارتباطات و تعاملات می‌تواند قدرت شخص در تقویت، کسب و به کارگیری سواد مالی و نقش آن در بهبود تصمیمات و رفتارهای مالی را بهبود بخشد. به طور کلی نقش و عملکرد هوش هیجانی در فرآیند سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار را

می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: در بخش اول هوش هیجانی می‌تواند در فرآیند تصمیم‌گیری در شناخت فرصت‌های سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار مؤثر باشد از این رو افراد باهوش هیجانی بالاتر واکنش بهتری در استفاده به موقع از فرصت‌های سرمایه‌گذاری رقم خواهند زد. از سوی دیگر این افراد در برقراری ارتباط با دیگران بهتر عمل می‌کنند و این موضوع در تشکیل تیم کاری و مدیریت و رهبری گروه بسیار مؤثر است. به هر حال هر سرمایه‌گذاری گزینه‌های زیادی پیشرو دارد که تصمیم‌گیری درست بین این گزینه‌ها مهم‌ترین نکته است. از این جهت هوش هیجانی بالا به افراد کمک می‌کند تا تصمیمات بهتری را اتخاذ کنند. از نتایج آزمون این فرضیه می‌توان این گونه استنباط کرد که دانش مالی بر رفتار تأثیر می‌گذارد، اما عامل دانش به تنهایی برای وادار کردن فرد به رفتار مالی مطابق با اهداف مورد نظر کافی نخواهد بود. هوش هیجانی شامل خودآگاهی و کنترل متکانه، پشتکار، اشتیاق و خودانگیزگی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی است. چنین اراده عاطفی می‌تواند با ترسیم متناسب احساسات مطابق با توانایی‌ها و مهارت‌های وی، رفتار مالی مناسب‌تری را در پی داشته باشد. نتایج آزمون این فرضیه با پژوهش فوزیه و راهایاتی (۲۰۲۲) مطابقت دارد.

با آزمون فرضیه سوم این نتیجه به دست آمد که ارزش‌های اخلاقی در دانش‌آموزان بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری وجود دارد و پابندی به ارزش‌های اخلاقی، می‌تواند تأثیر سواد مالی بر رفتار مالی را تشدید نماید. افرادی که استانداردهای رفتاری و اخلاقی بالاتری را رعایت می‌کنند، منافع شخصی خود را با منافع جامعه همسو می‌کنند. توجه به ارزش‌های اخلاقی در کنار تقویت سواد مالی باعث می‌شود دانش‌آموزان، فعالیت‌های مالی همچون سرمایه‌گذاری و پس‌انداز خود را به گونه‌ای انجام دهند که با ارزش‌ها و باورهای شخصی‌شان همخوانی داشته باشد. این موضوع می‌تواند ریشه در دستورات محیطی، مذهبی یا سیاسی داشته باشد. بر اساس نتایج این فرضیه می‌توان گفت سواد مالی فراتر از دانش و اطلاعات مالی است. سواد مالی هوش افراد را برای استفاده از اطلاعات و منابع توصیف می‌کند. درحالی که ارزش‌های اخلاقی می‌تواند فرد را به تصمیم‌گیری مناسب سوق دهد تا عواقب مالی که در آینده رخ می‌دهد را به حداقل برساند. نیاز به بهبود اخلاق در دانش‌آموزان به عنوان عامل اساسی برای اصلاح رفتار مالی آن‌ها ضروری است. در این صورت دانش‌آموزان می‌توانند منافع خود و دیگران را شناخته و درک کنند، بنابراین انتظار می‌رود که همکاری بین سواد مالی و اخلاق باعث بهبود رفتار مالی دانش‌آموزان شود. نتایج آزمون این فرضیه با پژوهش سارا و همکاران (۲۰۲۲) مطابقت دارد.

۵-۱) پیشنهادهای کاربردی

با توجه به اینکه بین سواد مالی و رفتار مالی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد لذا پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت سواد مالی سعی شود تا به بهترین و مناسب‌ترین روش این عامل در دانشجویان تقویت شود و همچنین دوره‌های دوم متوسطه با برگزاری کلاس‌ها و همایش‌ها در جهت بهبود سواد مالی دانشجویان و دانش‌آموزان تلاش کنند. به نظر می‌رسد توجه به موضوعات آموزش مالی و بالا بردن سطح سواد مالی از طریق برنامه‌های درسی در مدارس و تدوین برنامه‌هایی برای گسترش سواد مالی از طریق اجرای برنامه‌های آموزشی در جامعه می‌تواند مؤثر و کاربردی باشد. همچنین تهیه برنامه‌های درسی و ادغام برنامه‌های سواد مالی در برنامه درسی مدرسه مستلزم آن است که معلمان آنچه را که دانش‌آموزان باید بیاموزند را خود بیشتر به خوبی درک کرده باشند.

از آنجا که ضریب عاطفی دانش‌آموزان بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد به متصدیان برنامه‌ریزی درسی در مقاطع متوسطه پیشنهاد می‌گردد قبل از پرداختن به موضوع سواد مالی بر توانایی، شناسایی، استفاده، فهم و مدیریت هیجانات دانش‌آموزان به روش‌های مثبت برای رهایی از استرس، ارتباط مؤثر، همدلی با دیگران، غلبه بر چالش‌ها و حل تعارضات آن‌ها تمرکز نمایند. این باعث می‌شود دانش‌آموزان در زمینه خودآگاهی و اعتماد به نفس، خود مدیریتی و کنترل احساسات و همچنین مدیریت روابط و چگونگی ایجاد و حفظ روابط خوب با دیگران تقویت شده و زمینه‌ساز استفاده بهتر از سواد و دانش مالی برای بهبود رفتار مالی شوند. با توجه به اینکه ارزش‌های اخلاقی دانش‌آموزان بر رابطه بین سواد مالی و رفتار مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد به متصدیان برنامه‌ریزی درسی در دوره‌های دوم متوسطه پیشنهاد می‌گردد در جهت تقویت رفتارهای اخلاقی در این مقطع گام بردارند؛

زیرا پیروی از اصول اخلاقی در تصمیمات و رفتار حرفه‌ای قادر است از حرکت جامعه به سمت بحران‌های مالی در بلندمدت جلوگیری کند.

به پژوهشگران آتی، پژوهش در زمینه‌های زیر توصیه می‌شود:

- بررسی رابطه سواد مالی و نگرش مالی
- بررسی رابطه متقابل سواد مالی و نگرش مالی
- سنجش سواد مالی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه و ارتباط آن با رفاه ذهنی و مالی آن‌ها
- تأثیر سواد مالی بر یادگیری و بروز خلاقیت در دانش‌آموزان مقاطع متوسطه

منابع

منابع فارسی

- حسن پور، داود و زارع شحنه، محمدمهدی، ۱۴۰۲، رابطه بین سواد مالی و سوء گیری رفتار سرمایه‌گذاری با نقش تبدیلیگر جنسیت، هشتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، اقتصاد و حسابداری ایران، تهران.
- رحمانی نوروزآباد، سامان و محمدی، اسفندیار، (۱۳۹۸). پیامدهای سواد مالی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و عملکرد سرمایه‌گذاری، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، شماره ۴۱، صص ۱۱۳-۱۲۳.
- شهرستانی، سهیلا شهرستانی؛ عضدی، زهرا عضدی و هاشمی، زهرا هاشمی، (۱۴۰۱). تأثیر سواد مالی ذهنی و عینی بر رفتار مخاطره‌آمیز مالی با نقش تعدیلی استرس مالی نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، دوره ۶ شماره ۲۳، صص ۱۰۳۴-۱۰۵۰.
- عباسپور اصفهانی، نفیسه؛ حاتمی، جواد؛ صادق زاده قمصری، علیرضا؛ ایمانی نائینی، محسن و پیغامی، عادل (۱۴۰۱). طراحی و اعتباربخشی الگوی بهینه برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول، فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۸(۷۱): ۶۱-۷۸.
- محقق کیا، نرگس و برمکی، ناهید، (۱۴۰۰). تعیین سطح سواد مالی و رابطه‌ی آن با رفتار مالی و نگرش مالی (مطالعه موردی دانشجویان موسسه آموزش عالی پرندک)، شماره ۵۱، صص ۱۸۷-۱۹۸.
- یعقوب‌نژاد، احمد؛ نیکومرام، هاشم؛ معین‌الدین، محمود (۱۳۹۰). ارائه الگویی جهت سنجش سواد مالی دانشجویان ایرانی با استفاده از روش دلفی فازی. مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، ۲(۸). ۴۹-۱.

منابع لاتین

- Balan, D. J., & Knack, S. (2022). The Correlation Between Human Capital and Morality and its Effect on Economic Performance : Theory and Evidence. *Journal of Comparative Economics*, 40(3), 457-475. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2011.12.005>
- Cahya, B. T., Erlita, I., & Muttaqin, I. (2023). The impact of financial literacy, financial behavior, and income on financial planning for children's education funds, *Jurnal Studi Gender dan Anak*, 5, 45-58.
- Fauziyah, A., & Ruhayati, S. A. (2022, August). Developing Students' Financial Literacy and Financial Behaviour by Students' Emotional Quotient. In 2016 Global Conference on Business, Management and Entrepreneurship (pp. 65-69). Atlantis Press.
- Horomnea, E., & Paşcu, A. (2022). Ethical and Morality in Accounting Epistemological Approach.

Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics, 2012, 1-11.

Hwang, H., & Park, H. I. (2023). The relationships of financial literacy with both financial behavior and financial well-being: Meta-analyses based on the selective literature review. *Journal of Consumer Affairs*, 57(1), 222-244.

Osman, Z., Madzlan, E. M., & Ing, P. (2018). In Pursuit of Financial Well-Being: The Effects of Financial Literacy, Financial Behaviour and Financial Stress on Employees in Labuan. *International Journal of Service Management and Sustainability*, 3(1), 55-94.

Sara, I. M., Udayana Putra, I. B., Kurniawan Saputra, K. A., & Jaya Utama, I. W. K. (2023). Financial literacy, morality, and organizational culture in preventing financial mismanagement: A study on village governments in Indonesia. *Cogent Business & Management*, 10(1), 2166038.

Song, C. L., Pan, D., Ayub, A., & Cai, B. (2023). The Interplay Between Financial Literacy, Financial Risk Tolerance, and Financial Behaviour: The Moderator Effect of Emotional Intelligence. *Psychology Research and Behavior Management*, 535-548.

Starr, K. W. (2021). Morality , Community , and the Legal Profession. *Wyoming Law Review*, 5(2), 403-415.

Svyantek, D. J, Emotional Intelligence And Organizational Behavior. *The International Journal of Organizational Analysis*, 2023 Vol. 11 Iss: 3, pp.167- 169.